

ІВАН ЮРІЙОВИЧ КУЗЬМІНСЬКИЙ – ВОЛОДИМИР РОМАНОВИЧ МОРОЗ*

Історія музичної капели при Унівському монастирі у XVIII ст.

KUZMINSKYI, I. – MOROZ, V.: The history of the music chapel at the Univ Monastery in the 18th century. *Slavica Slovaca*, 56, 2021, No 2, pp. 292-301 (Bratislava).

In the article, the authors have collected and analyzed a corpus of documental witnesses about the history of the Univ Monastery's music chapel during the 18th century. After analyzing available sources, researchers ascertained it was the first instrumental chapel in the Lviv-Halych-Kamianets eparchy of the Ruthenian Uniate Church (Ecclesia Ruthena unita). The investigators identified the probable founder of the music chapel, defined its functioning peculiarities, and established the number of musicians, the musical instruments on which they played, and partly the musical repertoire.

Music chapel, musicians, music repertoire.

Вступ

Історія музичної капели при Унівському Свято-Успенському монастирі¹ ще жодного разу не ставала темою спеціального дослідження. Проте, раз по раз, під час досліджень загальної історії Унівського монастиря, окремі факти та документи про музичну капелу виринали з загального масиву актових джерел.

Першим дослідником, який у своїй публікації побіжно згадав про існування музичної капели в Уневі, був Іван Буцманюк; він ще у 1904 році вказував, що на честь Богородиці звучали «концерти капелістів ясновельможного архимандрита». ² Окрім цього, автор писав, що «Музики постійно жили при монастирі, в унівському присілку Капелівка». ³ Проте у цих двох коротких повідомленнях є один вагомий недолік – відсутність будь-яких посилань на документальні джерела. Окрім цього, автор не вказав яким часом датуються ці події.

Далі музична капела була згадана у 1966 році у праці польської музикологині Анни Швейковської. Використовуючи пресу другої третини XVIII століття дослідниця виокремила дві згадки про капелу митрополита Атанасія Шептицького. ⁴ Дослідниця не уникнула фактологічної помилки, коли назвала Атанасія Шептицького предстоятелем не лише Руської унійної церкви, а й вірменської.

* Іван Кузьмінський, ORCID 0000-0002-7873-0965, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри старовинної музики Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, вул. Архітектора Городецького 1-3/11, м. Київ, Україна, 01001. Володимир Мороз, ORCID 0000-0002-0852-4285, кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту історії церкви Українського католицького університету, вул. Іларіона Свенціцького 17, м. Львів, Україна, 79011.

¹ Унів – село у Львівському районі Львівської області, Україна.

² Буцманюк, І.: Унів і его монастирі: на підставі народних переказів, старих грамот та джерел історичних. Репринтне відтворення видання 1904 року. Львів, 2001, с. 62.

³ Буцманюк, І.: Унів і его монастирі, с. д., с. 104.

⁴ Szweykowska, A.: Kapele magnackie i szlacheckie. In: *Muzyka: kwartalnik poświęcony historii i teorii muzyki oraz krytyce naukowej i artystycznej*, 1963, Tom 8, Numer 1-2 (28-29), s. 100.

Наступний автор – історик Ігор Мицько – у 1998 році присвятив музичній капелі невеликий абзац з кількох речень, де окрім посилань на вищезгадану працю Івана Буцманюка, у довільному трактуванні було додано два нові свідчення. У першому з них було визначено одну особу капеліста: «Серед них був і відомий музикант свого часу Авраамій Гулевич (1715–1770 рр.)». У другому джерелі було згадано про участь Унівської музичної капели під час свята, яке організували Сестри Василіянки: «Укоренився звичай запрошувати капелістів навіть на празник Преображення до жіночого монастирка на Чернечій горі (1769)».⁵

Спираючись на дві віднайдені книги рахунків музичної капели єпископа Львівського, Галицького та Кам'янецького Льва Шептицького, у 2018 році нами було опубліковано статтю, де згадувалося про двох музикантів капели з Унева, які певний час служили у Львові.⁶

У 2019 році було опубліковано статтю польської історикині Беати Лоренс присвячену музичній справі василіян у XVIII столітті. Відомості про Унівську капелю в цій роботі помістилися у два абзаци, де авторка посилається на вищезгадані праці Ігоря Мицька та Івана Кузьмінського, а також вводить у музикологічний обіг три нові документи, один з яких був виданий в окремій археографічній публікації.⁷

Зрештою, до вивчення обраної теми ми залуцаємо ряд нових джерел про Унівську музичну капелю. Головне з них – «Щоденник», в якому детально описується висвячення Атанасієм Шептицьким в Уневі у 1738 році мукачівського єпископа Юрія Блажовського. Вперше у дослідженні використано ряд свідчень з періодичної преси XVIII століття. Окрім цього, усі відомі свідчення про музичну капелю при Унівському монастирі укладені в хронологічному порядку та відповідним чином проаналізовані.

Частина 1. Капела супроводжує митрополита у Жовкву (1735)

Найстарше повідомлення про музичну капелю в Унівському монастирі походить з періодичної преси Речі Посполитої, а саме «Газети Польської» (*Gazeta Polska*), і датується 3 березням 1735 року. З цього короткого повідомлення ми довідуємося про те, що музична капела супроводжувала митрополита Атанасія Шептицького у Жовкву,⁸ де замешкував син польського короля, Якуб Людвік Собеський. Для опису капели використано прикметник «*wyśmienitej*» (відмінна), що, очевидно, свідчить про її високий професійний рівень: королевич «[...] *stawił się jmcі ks. metropolicie i solennie był przy wyśmienitej kapeli tegoż jmcі ks. metropolity koncertach traktowany prawie ad vesperam, gdzie grandi poculo [...] zdrowia spoñniali*» («[...] виставив бенкет його високопреосвященству митрополитові і врочисто був пошанований при знаменитій капелі його ж високопреосвященства митрополита аж до вечері, де за повними чашами [...] здоров'я бажали»).⁹ З огляду на це коротке повідомлення виникає кілька підстав вважати, що ініціатором заснування капели був особисто Атанасій Шептицький, а не ченці-василіяни. По-перше, капелю у пресі названо митрополічою, а не монастирською, тож і її патроном доцільніше вважати владика. По-друге, головне призначення музичної капели полягало не у виконанні богослужбових функцій. Капела слугувала урочистою «прикрасою», яка не лише розважала можновладців, а й демонструвала високий статус владика. По-третє, дослідники не володіють жодним іншим

⁵ Мицько, І.: Святоуспенська Лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.). Львів: Свічадо, 1998, с. 76.

⁶ Kuzminski, I.: Account books of the musical chapel of Lviv Uniate Bishop Leon Szeptycki (1760–1779). In: *Kwartalnik Młodych Muzykologów*, 2018, 38, s. 8.

⁷ Lorens, B.: *Muzyka w działalności duszpasterskiej bazylianów w Rzeczypospolitej w XVIII wieku*. Muzyka: *Kwartalnik Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk*, 2019, Tom 64, Nr 2, s. 57–58.

⁸ Жовква – місто у Львівському районі Львівської області, Україна.

⁹ *Gazety Polskie*. Anno 1735, 34, s. 1–2.

джерелом про існування музичної капели до 1735 року не лише в Уневі, а й у будь-якому іншому монастирі, чи церкві на всіх теренах Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії, що може свідчити про відсутність якої-небудь відповідної традиції.

Частина 2. Капела під час висвячення мукачівського єпископа Юрія Блажовського (1738)

Другим, і значно детальнішим свідченням про Унівську музичну капелу є повідомлення зі «Щоденника», що описує урочисте висвячення мукачівського¹⁰ єпископа Юрія Блажовського, яке відбувалося в Унівському монастирі у середині грудня 1738 року. Документ став загальнодоступним для широкої публіки завдяки посмертному виданню третього тому «Історії карпатських русинів» дослідника XIX століття о. Михайла Лучкая.¹¹ Проте у публікації цього джерела є суттєві недоліки, які не дають змоги дослідникам працювати із ним коректно. Зокрема, переклад подається без оригінального тексту, що ускладнює зв'язку фахової термінології. По-друге, переклад викладено з відчутними відступами від автентичного тексту, що призвело до неточностей та помилок. Тому, спираючись на латиномовний оригінал документа, який було виявлено нами у архівних фондах,¹² ми виокремили 8 фрагментів зі згадками про музику, вичитали та коректно їх переклали.

1) У хронологічно першому фрагменті джерела зазначається, що увечері в суботу, 16 грудня 1738 року, в очікуванні висвячення була відслужена Вечіря з музикою, – остання звучала на хорах; окрім цього, співалися гімни церковнослов'янською мовою: «...celebravit Vesperas solenemur cum musica in Choro ludente, et Canense idiomate Slavonico Hymnos principales...» («...урочисто служив вечірню під музику, виконувану з хору, і спів оригінальних гімнів [церковно]слов'янською мовою...»)¹³ З викладеного виникають підстави вважати, що під «музикою» може мати на увазі акомпанемента музичних інструментів. Ця деталь важлива, адже чи не вперше вказує на використання інструментальної музики під час богослужіння у Львівсько-Галицько-Кам'янецькій єпархії.

2) Аби публічно підкреслити величавість висвячення мукачівського єпископа київським митрополитом, перед та після Вечірни з монастирської вежі постійно звучала музика: «Musica Illmi Consecratoris, tam aute Vesperas, quam etiam post Vesperas propter majorem hujus actus applausum in turri ludente» («Музика Його Високопреосвященства – святителя – як перед вечірнею, так і після вечірни, з огляду на значну урочистість цього акту, виграла з вежі»)¹⁴ У цьому фрагменті слово «музика» означає музичний колектив, тобто використовується як синонім до слова «капела».

3) У неділю, тобто наступного дня, з самого ранку спершу заграли трубачі, очевидно, виконуючи сигнальну функцію, а згодом підбадьорливу музику грав увесь склад капели: «Die Dominico, posteaquam Tubicines primo, deinde tota Capella sufficienter lusissent» («У неділю, після того, як спершу трубачі, а пізніше вся капела підбадьорююче виграла»)¹⁵

4) Під час богослужіння, біля вітара, музиканти традиційно співали гімн церковнослов'янською мовою, можливо, у супроводі музичних інструментів: «...et omnibus aliis ad majus Altare, musica Hymnum solitum idiomate slavon[ic]o ludente» («...зі всіма відправилися до величного вітара, де музиканти виконували приурочений гімн [церковно]слов'янською мовою»)¹⁶

¹⁰ Мукачево – місто у Закарпатській області, Україна.

¹¹ Лучкай, М.: Історія карпатських русинів у шести томах. Том III. Ужгород: Закарпаття, 2002, с. 266-269.

¹² Державний архів Закарпатської області, ф. 151, оп. 1, спр. 584.

¹³ Державний архів Закарпатської області, ф. 151, оп. 1, спр. 584, арк. 1.

¹⁴ Державний архів Закарпатської області, ф. 151, оп. 1, спр. 584, арк. 1 зв.

¹⁵ Державний архів Закарпатської області, ф. 151, оп. 1, спр. 584, арк. 1 зв.

¹⁶ Державний архів Закарпатської області, ф. 151, оп. 1, спр. 584, арк. 2.

5) Відома загальна кількість музикантів-інструменталістів та півчих, які брали участь в урочистому свяченні, 8 та 5 осіб відповідно: «Persone musicom in Choro variis instrumentis sonantium erant octo Personae, vocalistarum quinque» («Музикантів, що грали на різних інструментах, було восьмеро осіб, співаків – п'ятеро»).¹⁷ Таким чином, за розмірами це була невелика і, очевидно, мобільна у своєму переміщенні музична капела.

6) Після закінчення благословення, перед самим сніданком, гості слухали спів многоліття: «Choro canente verba: in longos annos» (...хор співав слова «многая літа»...).¹⁸

7) Під час сніданку, коли митрополит з великим келихом в руках виголошував тост за здоров'я найяснішого римського імператора, музиканти грали італійські та німецькі концерти: «musica ad mensam varios concertus Italicos et Germanicos sonante» («...біля столу музиканти вигравали різні італійські та німецькі концерти»).¹⁹ Це свідчення є вкрай рідкісним, адже репертуар унійних музичних капел майже невідомий сучасним дослідникам. Також важливо підкреслити, що капела розважала гостей під час обіду, таким чином, проявляється ще одна позалітургійна функція музичного колективу. І, напевно, найважливіший висновок з цього фрагменту полягає у тому, що в середовищі унійної церковної еліти існувала мода на іноземну барокову інструментальну музику. Ця мода суголосна смакам і світської еліти на українських землях Речі Посполитої, і серед найвищих прошарків козацької старшини Гетьманщини.

8) В останньому фрагменті зазначено, що гості забавлялися слуханням музики від сніданку до обіду, тобто протягом щонайменше кількох годин: «...Hospites tamen oblectabantur auditu musicae usque ad Coenam, ...» («Однак гості забавлялися слуханням музики аж до обіду»).²⁰

Насамкінець до нашого аналізу подій кінця 1738 року за участі музичної капели слід додати ще одне важливе повідомлення, яке почерпуємо із акту візитації Унівського монастиря 1739 року.²¹ У документі відсутня будь-яка згадка про музикантів, чи музичну капелу і цей факт красномовно підтверджує наше припущення, що музичний колектив був організований персонально з ініціативи єпископа, а не монастиря.

Частина 3. Капельмейстер капели Авраам Гулевич (1744)

В кінці XIX століття чернець-домініканець Садок Баронч²² уклав «Каталог отців-василіян, які в Польщі славляться наукою та чеснотою». У вміщеному в цій рукописній праці життєписі Авраама Гулевича зазначено, що в проміжку від 1744 і до 1746 року включно, він посідав місце капельмейстера, тобто керівника капели митрополита Атанасія Шептицького в Уневі. Подаємо цей уривок повністю, аби можна було простежити неординарний життєвий шлях капельмейстера: «Hulewicz Abraham na świece Antoni, syn Michała i Katarzyny prawych małżonków wrodził się w Yaworowie 1712 roku. Yako muzyk słynny wstąpił do zakonu w Poczajowie dnia 6 lutego 1743 roku, gdzie też dnia 5 lutego 1744 r. złożywszy śluby zakonne, otrzymał swiecenie Djakona od Teodozego Rudnickiego Biskupa łuckiego. Potem wziął go do Uniejowa Metropolita Atanazy Szeptycki na kapelmistrza i wyświęcił go na kapłana. Lat kilka spędził na tym urzędzie. Nareszcie mieszkał w Poczajowie, w Zahorowie, Krechowcie i Dobromiłu jako ulubiony spowiednik. W Zimnem był hegumenem. Zastępował

¹⁷ Державний архів Закарпатської області, ф. 151, оп. 1, спр. 584, арк. 2 зв.

¹⁸ Державний архів Закарпатської області, ф. 151, оп. 1, спр. 584, арк. 2 зв.

¹⁹ Державний архів Закарпатської області, ф. 151, оп. 1, спр. 584, арк. 3.

²⁰ Державний архів Закарпатської області, ф. 151, оп. 1, спр. 584, арк. 3 зв.

²¹ Державний архів Тернопільської області, ф. 258, оп. 3, спр. 1194, арк. 3.

²² Miławicki, M.: Dlaczegożbyśmy tedy nie miał pisać o bazylianach? O Sadoka Barączu OP zainteresowania historią zakonu Św. Bazylego. In: Z problemów bibliotek naukowych Wrocławia, 2016, 12, s. 195-213.

też miejsce hegumena w Szczetwertni, w r. 1764 w Zbarazu, w r. 1767 w Satanowie, z kad przybywszy do Czortkowa pod czas morowej zarazy z poświęceniem służąc zapowietrzonym, padł ofiarą swej niezgrównanej gorliwości w Sierpniu 1770 roku («Гулевич Авраам у світі Антоній, син Михайла і Катерини, законного подружжя, народився в Яворові²³ у 1712 році. У якості відомого музиканта вступив до Чину в Почасві²⁴ 6 лютого 1743 року, де 5 лютого 1744 року, склавши Чернечі обіти, він отримав Дияконські свячення від луцького²⁵ єпископа Теодосія Рудницького. Згодом митрополит Атанасій Шептицький взяв його до Унева на посаду капельмейстера і висвятив його на священника. Він пробув на цій посаді кілька років. Зрештою мешкав у Почасві, Загорові,²⁶ Крехові²⁷ та Добромилі²⁸ як улюблений сповідник. У Зимному²⁹ він був ігуменом. Також заступав ігумена в Четвертні,³⁰ у 1764 році – в Збаражі,³¹ в 1767 році – в Сатанові,³² звідки прибувши до Чорткова³³ під час чуми і з посвятою слугуючи зараженим, впав жертвою своєї незрівнянної ревності в серпні 1770 р.)³⁴ Примітно, що до Чину 31-річний Антоній Гулевич вступив уже в якості відомого музиканта, тобто можна зробити висновок, що музичну освіту він отримав поза межами Чину святого Василя Великого.

Частина 4. Капела супроводжує митрополита на похорон у Вишнівець (1745)

У 458 номері газети «Kuryer Polski» («Кур'єр Польський») за 6 жовтня 1745 року описано похорони у Вишнівці князя Михайла Сервація Вишневецького, де першого дня митрополит відправив службу за грецьким обрядом у супроводі своєї «домашньої» капели: «ritu graeco j. w. jmc ks. metropolita przy swojej domowej muzyse» (за грецьким обрядом його високопреосвященство отець митрополит при своїй домашній музиці).³⁵ Це – останнє повідомлення про музичну капелу за життя митрополита Атанасія Шептицького. Важливо підкреслити, що автор повідомлення визначає музичну капелу, як домашню, тобто таку, що служить особисто митрополитові. Таким чином, це повідомлення вчергове засвідчує, що саме владика був ініціатором заснування капели, а не ченці Унівського монастиря.

Частина 5. Капелісти в перший рік нового архімандрита Амвросія Турянського (1747)

19 січня 1747 року, очевидно, з причини нещодавньої смерті митрополита Атанасія Шептицького, було здійснено візитацію Унівського монастиря, під час якої було описано його рухоме та нерухоме майно. З документу ми дізнаємося, що на монастирських городах замешкували 8 капелістів, на чолі яких стояв сеньйор: «Kapelistowie na Ogrodach Klasztornych» (Капелісти на монастирських городах).³⁶

²³ Яворів – місто Львівської області, Україна.

²⁴ Почаїв – місто в Кременецькому районі Тернопільської області, Україна.

²⁵ Луцьк – місто у Волинській області, Україна.

²⁶ Новий Загорів – село у Локачинському районі Волинської області, Україна.

²⁷ Крехів – село в Жовківському районі Львівської області, Україна.

²⁸ Добромилі – село у Самбірському районі Львівської області, Україна.

²⁹ Зимне – село у Володимир-Волинському районі Волинської області, Україна.

³⁰ Четвертня – село у Маневичькому районі Волинської області, Україна.

³¹ Збараж – місто у Тернопільській області, Україна.

³² Сатанів – селище міського типу у Городоцькому районі Хмельницької області, Україна.

³³ Чортків – місто в Тернопільській області, Україна.

³⁴ Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 378, арк. 47.

³⁵ Szweykowska, A.: Kapele magnackie i szlacheckie, c. d., s. 100.

³⁶ Візитація Унівського монастиря (продовження). Ін: Лавра. Часопис Монахів Студитського Уставу, 1999, 4, с. 40.

Список капелістів згідно візитації 1747 року		
№	Ім'я, прізвище та посада	Переклад
1.	Jozef Turzanski Senior	сеньйор Йозеф Турянський
2.	Jan Domanowski	Ян Домановський
3.	Piotr Nowakowski	Петро Новаковський
4.	Kozma Orzechowski	Козьма Ореховський
5.	Jan Karpiński	Ян Карпінський
6.	Theodor Kolczewski	Теодор Кольчевський
7.	Jan Kredencarz	Ян Креденцар
8.	Semion Kuchmistrz	Семіон Кухмістр

Як бачимо, музикантам виділили спеціальну територію для мешкання, що розташовувалася на монастирських землях, проте за межами монастиря. Цей факт вказує на те, що капелісти не були монахами. Залишається не з'ясованим чи будувалося для кожного з них окреме житло, чи вони користувалися спільним помешканням на зразок гуртожитку. Окремо підкреслимо, що зазначена загальна кількість музикантів один в один збігається із відомостями з проаналізованого вище «Щоденника» 1738 року.

Для забезпечення учасників капели було віддано лани та сіножать. Из сіножати на Рудках часом збирали 50 копиць сіна: «Sianozec na Rudkach bywalo na Niey Siana Kopie N 50. Ta Kapelistom rozdana» («Сіножать на Рудках, бувало на ній сіна 50 коп. Вона роздана капелістам»).³⁷ У документі були згадані і ланів передбачені для капелістів, але не було зазначено їхню кількість: «Te Łany Kapelistom rozdane» («Ті лани роздані капелістам»).³⁸

Цікавий факт, що центр сучасного села Унів так і називається Капелівка. Очевидно, що назва походить від місця поселення капелістів. Ще на початку ХХ століття цю думку виказав Іван Буцманюк, що ми вже зазначали вище.

Окремо зупинимося на особі сеньйора капели, адже його прізвище збігається із прізвищем тогочасного архімандрита Унівського монастиря, Амвросія Турянського, який отримав цей титул після смерті Атанасія Шептицького у 1746 році і керував обителлю до 1774 року. Найпевніше, Йозеф Турянський доводився родичем архімандриту. Також, не виключено, що згаданий серед капелістів Ян Карпінський був родичем василіянина Іларіона Карпінського, який у той же період (1740-і – 31 березня 1750) навчався у Грецькій колегії в Римі.³⁹

Частина 6. Капела під час запровадження братства у церкві в Бучачі (1754)

18 та 19 травня 1754 року відбувалося урочисте запровадження братства у церкві Воздвиження Чесного Хреста Господнього в Бучачі,⁴⁰ де брала участь і капела з Унева: «Po tym nieszpory solemne Ruskie Pontificaliter odprawiował Jx opat Uniowski, ktore, kapelie dwie, iedna jw jme Fundatora naszego, a druga jx opata, zbonberdowawszy się należyci, in excellenti grały» (По тому урочисто відправляв руські вечірні унівський настоятель, а дві капели, одна фундатора нашого, а друга – настоятеля, належним чином об'єдналися і відмінно грали).⁴¹ Тут перш за все відзначимо, що Унівська музична капела продовжила функціонувати після смерті її фундатора. Тепер вона підпорядковувалася не митрополиту, а на-

³⁷ Візитація Унівського монастиря, с. д., с. 41.

³⁸ Візитація Унівського монастиря, с. д., с. 41.

³⁹ Błażejovskij, D.: Byzantine Kyivan rite students in Pontifical colleges, and in seminaries, universities and institutes of Central and Western Europe (1576–1983). Rome: Analecta OSBM PP Basiliani, 1984. p. 86.

⁴⁰ Бучач – місто в Чортківському районі Тернопільської області, Україна.

⁴¹ Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 5, спр. 1, од. зб. 6196, арк. 13.

стоятелю, проте, як і раніше, виконувала представницькі функції під час урочистостей в інших містах. Не можна оминати увагою і того факту, що в наведеному уривку міститься згадка про музичну капелу фундатора Бучацького василіянського монастиря Воздвиження Чесного Хреста Господнього, магната Миколи Василя Потоцького. Важливо відзначити і те, що Унівська капела спромоглася об'єднатися зі світською капелою і при цьому забезпечити відмінну гру. Таким чином, можна припустити, що обидві капели були приблизно одного професійного рівня.

Частина 7. Двоє капелістів з Унева, які служили у єпископській капелі у Львові (1762–1769)

Після смерті митрополита Атанасія Шептицького, його племінника Льва Шептицького було іменовано єпископом Львівським, Галицьким і Кам'янецьким. Фактично останній успадкував єпископську катедру. У зв'язку із цим фактом не дивно, що деякі музиканти Унівської капели Атанасія Шептицького служили у Львівській капелі нового єпископа.⁴² Йдеться про двох капелістів на прізвища Доманський, або по-іншому Думанський (Domanski, Dumanski) та Новаковський (Nowakowski). Перший з музикантів прослужив у Львові починаючи з травня 1768 по липень 1769 року включно. Протягом першого календарного року він отримав винагороду у сумі 81 злотих, а протягом другого – 118 злотих.⁴³ У вище згаданій візитації Унівського монастиря 1747 року прізвище капеліста дещо відрізняється, що доцільно сприймати як різночитання, але з цього ж документу ми довідуємося ім'я музиканта – Ян (Jan). Другий капеліст на прізвище Новаковський (Nowakowski) служив у Львові щонайменше з липня 1762 року по січень 1767 року. У перші півроку служби він отримав 20 злотих, у 1763 – 113, у 1764 – 200, у 1765 – 210, у 1766 – 150, а у січні 1767 – 10 злотих.⁴⁴ Не виключено, що Новаковський був капелістом Льва Шептицького і раніше, адже перші записи розрахункової книги за 1760-1762 роки є вкрай короткими порівняно з наступними роками, при чому перші два роки розміщені лише на одній сторінці книги і фіксують лише 20 видаткових рядків. З візитації Унівського монастиря ми знову довідуємося ім'я музиканта – Петро (Piotr).

Окремо слід зазначити, що з Уневом якимось чином був пов'язаний ще один музикант Львівської капели, а саме валторніст Валеріан Завітовський, який двічі туди їздив у 1762 та 1763 роках: «Zawitowskiemu na podwoje do Uniowa – 8 zł» (Завітовському на підводи до Унева – 8 злотих); «Zawitowskiemu na droge do Uniowa – 7 zł» (Завітовському на дорогу до Унева – 7 злотих).⁴⁵ Проте ми не володіємо жодними свідченнями про його зв'язок із Унівською музичною капелою.

Частина 8. Гра капели для черниць в Уневі під час Великодня (1769)

Ще одним джерелом про Унівську музичну капелу є фрагмент з бухгалтерської книги «Братства Унівського монастиря» (Bractwo Monastyru Uniowskiego Z. S. B. W.). Згідно з записом, за 20 квітня 1769 року було заплачено 20 грошей, які призначалися на горілку за гру капели на свято Великодня на горі перед черницями: «...kapely na wudkę pod czas swiät Woskresenych grając na Imaus na Gurze przez tych Panien Zakonnych Cerkwi – 20 gro» (...ка-

⁴² Kuzminskyi, I.: Account books of the musical chapel, c. d., s. 5-24.

⁴³ Національний музей імені Митрополита Андрея Шептицького у Львові. Відділ стародруків та рукописів, РКЛ 146, 78 зв., 83 зв.

⁴⁴ Національний музей імені Митрополита Андрея Шептицького у Львові. Відділ стародруків та рукописів, РКЛ 146, 55 зв., 72 зв.

⁴⁵ Національний музей імені Митрополита Андрея Шептицького у Львові. Відділ стародруків та рукописів, РКЛ 146, 55 зв., 59 зв.

пелі на горілку під час Воскресних свят, яка грала на Імаус на горі перед тими черницями церкви – 20 грошів).⁴⁶ Формулювання «на горілку» доволі стале та поширене в середовищі музичних капел того часу, які брали участь у релігійних відправах. Наприклад, ідентичне словосполучення неодноразово використовувалося у рахунках унійної Львівської музичної капели, коли до святкування залучалися львівські єзуїти.⁴⁷

Частина 9. Видатки на капелу та її склад (1771–1773)

Останнє повідомлення про Унівську музичну капелу – це фінансовий звіт за 1771–1773 роки. У цей період в ній служило 16 осіб, проте, очевидно, не одночасно.⁴⁸ У реєстрі бачимо двох капельмейстерів, тобто керівників капели, один з яких, зважаючи на велику різницю у зарплатні, працював у відповідний період протягом короткого відрізка часу. Незважаючи на це, цілком ймовірно, що він служив в капелі і у попередні роки, про які нам нічого не відомо. Судячи із прізвищ капельмейстерів доцільно припустити, що вони були німецького походження – Антоній Ліпман та Венцель Хакель. Серед учасників капели значаться двоє регентів, тобто керівників півчих – Муравський та Смольницький. Насмілимося припустити, що вони керували двома крилосами чернечного хору. Також в числі капелістів записані гравці на аерофонах – двоє трубачів (Суфчинський та Пехович), гобоїст Соколовський, а також гравець на флейті траверсо Скибачевський. Ще четверо осіб записані як капелісти, без зазначення того, на яких музичних інструментах вони грали. Проте метод простого виключення дозволяє легко зрозуміти, що це обов'язково повинні були бути гравці на хордофонах, без яких складно уявити стандартний музичний колектив того часу. За аналогією із Львівською музичною капелою Льва Шептицького припускаємо, що вони грали на скрипці, альті, квартвіолі, чи басетлі. Зрештою, саме на скрипці грав багаторічний очільник Львівської капели Петро Богданович,⁴⁹ тож, найпевніше, і капельмейстери в Уневі були скрипачами. Окремо зазначимо, що у списку згадано капеліста Домановського, який був учасником Унівської капели у 1747 році та Львівської капели у 1768–1769 роках. Також в складі капели зазначено чотирьох співаків. Двоє з них, безумовно, були малолітніми хлопчиками, адже володіли високим дитячим співочим голосом – дискантом. Йдеться про Витвицького та безіменного хлопця. Ще один співак – дехто Гродовський. Судячи із зарплатні Качинського і тим фактом, що у списку він поміщений між двома співаками, його також доцільно вважати вокалістом.

Зарплатня капелістів дає додаткову інформацію для аналізу. Найбільше отримував капельмейстер. На другому місці був капеліст Шульц, зарплатня якого відрізнялася в два, в три і навіть в чотири рази відносно інших музикантів-інструменталістів. Згідно прізвища, найпевніше, він за походженням був німцем. Одразу за ним, з високою зарплатнею, слідував гобоїст Соколовський. Цей приклад не поодинокий, адже у Львівській капелі певний час служив гобоїст Пілецький, зарплатня якого також значно перевищувала зарплатню усіх інших музикантів.⁵⁰ Традиційно найменше серед капелістів-інструменталістів заробляли трубачі. Незрівнянно меншою від музикантів-інструменталістів була зарплатня співаків, проте виключенням з правила був хлопчик Витвицький, який заробляв на рівні із

⁴⁶ Національний музей імені Митрополита Андрея Шептицького у Львові. Відділ стародруків та рукописів, РКЛ 103, 3 зв.

⁴⁷ Kuzminskyi, I.: Account books of the musical chapel, c. d., s. 21.

⁴⁸ Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 141, спр. 1, од. зб. 507, арк. 105 зв.

⁴⁹ Kuzminskyi, I.: Account books of the musical chapel, c. d., s. 9-10.

⁵⁰ Kuzminskyi, I.: Account books of the musical chapel, c. d., s. 13.

дорослими виконавцями на музичних інструментах, що, безумовно, свідчить про його високу професійну кваліфікацію. Загалом на зарплатню для капелістів було витрачено 4872 злотих та 4 гроші.

Список капелістів у 1771-1773 роках				
№	Ім'я та прізвище	Посада	Переклад	Зарплатня (злоти, гроші)
1.	Antoni Lipman	kapelmayster	Антоній Ліпман – капельмейстер	74
2.	Wencel Hakiel	kapelmayster	Венцель Хакель – капельмейстер	1289, 15
3.	Murawski	regent	Муравський – регент	149
4.	Smolnicki	regent	Смольницький – регент	238, 7
5.	Witwicki	dyszkant	Витвицький – дискант	261, 15
6.	Sufczynski	trębacz	Суфчинський – трубач	191, 12
7.	Piechowicz	trębacz	Пехович – трубач	157, 20
8.	Sokołowski	oboist	Соколовський – гобоїст	596, 16
9.	Schulc	kapelista	Шульц – капеліст	629, 6
10.	Skibaczewski	flettrawersista	Скибачевський – флейтист	388, 13
11.	Orzechowski	kapelista	Ореховський – капеліст	340, 12
12.	Kołczewski	kapelista	Кольчевський – капеліст	207, 16
13.	Domanowski	kapelista	Домановський – капеліст	315, 12
14.	Grodkowski	spiewak	Гродковський – співак	17
15.	Kaczyński		Качинський	13
16.		chłopiec dyszkant	хлопець-дискант	2, 10

Окремою статтею у документі є інформація про витрати на їжу для капелістів. Протягом трьох років, а саме від 23 травня 1771 року по 14 травня 1773 року, на харчі для музикантів було витрачено 1681 злотих та 28 грошів: «Kapelię ano 23 May 1771 ad um 14 May 1773 Strawnego 1681, 28».⁵¹ Ця сума є майже третиною від загальної кількості витрачених коштів на зарплатню капелістам.

Висновки

Згідно наявних відомостей, Унівська музична капела – перший інструментальний колектив у середовищі Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії Руської унійної церкви. З огляду на те, що перші повідомлення про цю капелу напряду пов'язані з особою митрополита Атанасія Шептицького, а також тим фактом, що капелісти не були пов'язані із Унівським монастирем, то й ініціатором її заснування доцільно вважати владику. Точкою відліку заснування капели не можна вважати дату першого відомого дослідникам документа зі згадкою про неї, тобто 1735 рік, адже потреба у її появі могла виникнути одразу після того, як у 1715 році Атанасій Шептицький став єпископом Львівським, Галицьким та Кам'янецьким. Розміщення капели в Уневі пояснюється досить просто, адже того ж 1715 року Атанасій Шептицький став архимандритом Унівського Свято-Успенського монастиря і саме тут розміщувалася його головна резиденція.

Прягих вказівок на причини заснування капели у документах не зазначено, проте з огляду на її участь у різноманітних публічних заходах, таких як похорони, висвячення єпископа, зустріч із королевичем, можна припустити, що музичний колектив виразно підкреслював високий статус єпископа. Музична капела сприяла зближенню єпископа із різними можновладцями, адже в репертуарі капели була не лише літургійна та паралітургійна музика, а й розважальна, яка виконувалася для гостей ієрарха під час обіду та під час

⁵¹ Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 141, спр. 1, од. зб. 507, арк. 105 зв.

іншого роду зустрічей. Достеменно відомо, що це були італійські та німецькі концерти, мода на які, існувала в найвищих прошарках тогочасного суспільства і Речі Посполитої, і Російської імперії. Італійських музикантів в Унівській капелі не зафіксовано, проте німецькі капелісти зустрічаються неодноразово, хоча й за дещо пізніших часів.

У часи Атанасія Шептицького капела складалася з 8 музикантів-інструменталістів, яких очолював сеньйор капели. До них додавалися 5 півчих, які не вважалися капелістами. Очевидно, що музиканти були світськими особами, адже вони мешкали за межами монастиря, а також не значилися в жодних монастирських візитаціях. Для помешкання музикантів була виділена монастирська земля, а для їхнього матеріального та продуктового забезпечення були надані лани та сіножаті. Ця місцевість залишилася в пам'яті наших сучасників, адже донині центр села Унів має назву «Капелівка», очевидно, за місцем поселення капелістів.

Цікавою виявилася доля музичної капели після смерті Атанасія Шептицького. Можна було припустити, що музикантів або розпустять, або вони перейдуть на службу новому єпископу чи митрополиту. Проте новий митрополит Флоріан Гребницький вже мав власну капелу, що засвідчено у документах першої половини 1740-х років, коли він був ще архієпископом Полоцьким.⁵² На жаль, ми володіємо лише свідченням про його музичну капелу за 16 жовтня 1748 року, яке походить з видаткової книги Раківського монастиря:⁵³ «Miodu dla kapely X metropolity...» (Меду для капели митрополита).⁵⁴ Окрім цього, унівські капелісти не перейшли у спадок місцевому єпископу, хоча двоє з них деякий час служили наступнику Атанасія Шептицького на місцевій кафедрі, Льву Шептицькому. Зрештою, музична капела залишилася в Уневі і продовжувала служити місцевому архімандриту Амвросію Турянському. Найпевніше це було пов'язано з особистими амбіціями нового архімандрита, який міг позитивно оцінити переваги музичної капели. Як і в часи попереднього архімандрита, Унівська капела продовжувала брати участь у різного роду публічних акціях. Пікантності ситуації із тогочасною музичною капелою додавав той факт, що деякий час її керівником був Йозеф Турянський, очевидно, родич настоятеля. Наприкінці служіння Амвросія Турянського на чолі Унівського монастиря кількість капелістів дещо збільшилася, з 8 до 9 осіб, якими керував капельмейстер. Майже не змінилася і кількість півчих, замість п'яти осіб у часи Атанасія Шептицького, у пізнішому реєстрі нараховувалося четверо співаків та двоє регентів. У питанні музичних інструментів ситуація більш невизначена, адже з документів часів Атанасія Шептицького достеменно відомо лише про трубачів, натомість спеціалізація інших музикантів-інструменталістів не зазначалася. В реєстрі часів Амвросія Турянського окрім трубачів були згадані гобоїст та флейтист, але інші музиканти були визначені узагальноючим терміном «капелісти». Незважаючи на цей недолік історичних джерел, ми вважаємо, що тогочасні інструментальні колективи навряд чи обійшлися би без струнних музичних інструментів, таких як скрипка, альт, квартвіола, чи басетля, які використовувалися в аналогічному колективі, тобто у Львівській музичній капелі. Нічого не відомо про використання в Уневі клавішних музичних інструментів, таких як орган, позитив, клавесин, чи клавикорд. Подальша доля капели поки залишається невідомою, проте, очевидно, вона була невтішною, адже вже у 1790 році Унівський монастир було зачинено.

⁵² Полоцьк – місто у Вітебській області, Республіка Білорусь.

⁵³ Раків – село Воложинського району Мінської області, Республіка Білорусь.

⁵⁴ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, ЛК-15, воп. 1, спр. 14, арк. 2 адв.